

**PESA INTERNATIONAL JOURNAL
OF
SOCIAL STUDIES**

**PESA ULUSLARARASI
SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ**

June 2017, Vol:3, Issue:2
e-ISSN: 2149-8385

Haziran 2017, Cilt:3, Sayı 2
p-ISSN: 2528-9950

journal homepage: www.sosyalarastirmalar.org

Osmanlı Basınında Sansüre Bir Örnek: Hayal Mizah Gazetesi
An Example Of Censure In Ottoman Press: Hayal Humor Newspaper

Turgut SUBAŞI

Yrd. Doç. Dr, Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, subasi@sakarya.edu.tr

Kübra ÇAYLI

Yüksek Lisans Öğrencisi,, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD, caylikubra@hotmail.com

MAKALE BİLGİSİ

ÖZET

Makale Geçmişi:

Geliş 01 Nisan 2017
Kabul 26 Haziran 2017

Anahtar Kelimeler:

Osmanlı, Basın, Sansür, Mizah, Hayal Gazetesi.

© 2017 PESA Tüm hakları saklıdır

Basın, Osmanlı Devleti'nin yeniden yapılanma sürecinde reformları halka ve yabancı ülkelere anlatmanın en uygun yolu olarak görülmüştür. Bununla birlikte, devlet desteği ile başlatılan basın faaliyetleri 1860 sonrası farklı bir nitelik kazanmış, fikir gazetelerinin yayımlanmaya başlamasıyla basın, iktidara yönelik muhalif bir iletişim aracı işlevi görmüştür. 1870'de Teodor Kasab'ın Diyojen adlı mizah gazetesini yayımlamasıyla başlayan Osmanlı mizah basını, halk tarafından oldukça ilgi görmüştür. Gazetenin geniş topluluklar üzerindeki etkisi ve iktidara yönelik muhalefeti, mizah basınının denetimi zor bir iletişim aracı olarak algılanmasına ve mizah basınına sansür uygulanmasına yol açmıştır. Osmanlı mizah basınının öncüsü sayılan Teodor Kasab, Diyojen ve Çingiraklı Tatar adlı gazetelerinin kapatılmasının ardından, 30 Ekim 1873'te Hayal mizah gazetesini yayımlamaya başlamıştır. Gazeteciliğin bir meslek olarak sürdürülebilmesi için doğruları yazması gerektiğini savunan Hayal gazetesi, yayım politikasından hiçbir zaman taviz vermemiş, döneminin siyasi, sosyal ve ekonomisiyle ilgili pek çok olayın nasıl algılanıp yorumlandığını açıkça yansıtmıştır. Yayım hayatında yedi kez sansüre uğrayan gazetenin son sayısı 18 Haziran 1877 tarihlidir. Bu çalışmada, Hayal mizah gazetesine yönelik sansür uygulamaları incelenmiştir.

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Keywords:

Ottoman, Press, Censure, Humor, Hayal Newspaper .

Article History:

Received 01 April 2017
Accepted 26 June 2017

The press, has been seen as the most appropriate way of telling the reforms to the people and foreign countries in the modernization process of the Ottoman State. In addition, the press activities initiated by state support gained a different quality after 1860, the press has functioned as an opposing means of communication directed to power when the idea journals began to be published. The Ottoman humor press, which started in 1870 with Teodor Kasab publishing a humorous newspaper called Diogenes, attracted considerable public attention.

Theodor Kasab, the pioneer of the Ottoman humor press, began publishing the Hayal humor on October 30, 1873, following the closure of newspapers titled Diyojen and Çingiraklı Tatar. Hayal newspaper, which advocates that journalism should be correct written in order to sustain itself as a profession, has never made concessions from publication policy. Hayal, has clearly reflected how political, social and economic events of his time were perceived and interpreted. The last number of journalist's who suffered censure seven times in their publishing life is dated 18 June 1877. In this study, focus on censorship practices for the Hayal humor journal.

GİRİŞ

Arapça kökenli bir kelime olan mizah; olayların gülünç, alışılmadık ve çelişkili yönlerini yansıtarak insanı düşündürme, eğlendirme veya güldürme sanatı olarak tanımlanmaktadır.⁸⁵ Mizahta temel hedef güldürmek olsa da, güldürmenin altında birey ve toplumdaki aksaklıkları eleştirme ve iğneleme, düzeltme amaçları da gizlidir.⁸⁶ Mizah sosyal bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmış ve toplum üzerinde oldukça etkili olmuştur. Ortaçağ'da kutsal günler ve şenlikler gibi belirli zamanların dışında kullanımı yasaklanan ve dini otoritelerin iznine bağlı olan mizahın Rönesans ile birlikte geleneksel eğlence ve hoşgörü anlayışından sıyrılarak dini ve siyasi otoritelere karşı bir muhalefet aracı olarak kamuoyu denetimi gibi bir işlevi de olduğu anlaşılmaktadır.⁸⁷

İslami mizah⁸⁸ geleneğini devralan Osmanlı mizahı⁸⁹ ise; başlangıçta Nasreddin Hoca, Bektaşî fıkraları ile Karagöz-Hacivat gösterisi ve meddah gibi sözlü olarak süreli yayınların ortaya çıkışına kadar varlığını sürdürmüştür. Mizahı, gazetelere⁹⁰ taşımakta ilk adımı Osmanlı Ermenileri atmış ve ardından

⁸⁵ Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, Ankara 2005, cilt II, s. 1404, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, cilt VI, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1986, s. 384.

⁸⁶ İsmail Durmuş, "Mizah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, cilt XXX, s. 206.

⁸⁷ Ferit Öngören, *Cumhuriyetin 75. Yılında Türk Mizahı Ve Hicvi*, İstanbul, 1998, s. 20-21.

⁸⁸ İslami mizah geleneği müstehzi ve müstehcen içerikli gülmeyi yasaklarken, latife, fıkrâ, meddahlık gibi sözlü öğeleri içinde barındıran, neşeli ve insanı hakikate götürecektir gülmeyi olumlu karşılamıştır. Ancak bununla birlikte mizah, kimi zamanlar katı biçimde yorumlansa da hiçbir zaman "gülmeyi şeytanın bir işareti" olarak gören Hristiyanlıktaki kadar şiddetli yorumlanmamıştır. Osmanlı Devleti de böyle bir mizah geleneğini devralmıştır. François Geogron, *Doğu'da Mizah*, İstanbul, 2010, s. 79-80.

⁸⁹ Tanzimat dönemi Osmanlı mizahı ile ilgili yapılan kapsamlı çalışmalar için; İsmail Gündoğdu, *Sultan Abdülaziz Devrinde Mizah Basını Yoluyla Muhalefet*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 1998, Alparslan Oymak, *Osmanlı Mizahında Teodor Kasap, Diyojen, Çingiraklı Tatar ve Hayal Gazetesi Üzerine Bir İnceleme*, Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2013, Hamza Çakır, *Osmanlı'da Basın İktidar İlişkileri*, Ankara, 2002, Hamdi Özdiş, *Osmanlı Mizah Basınında Batılılaşma ve Siyaset, (1870-1877)*, İstanbul, 2010.

⁹⁰ Bu noktada Osmanlı basın tarihi çalışmalarında kullanılan gazete ve dergi tanımlarına açıklık getirmek ve araştırmada niçin "gazete" tanımlamasının kullanıldığını belirtmek faydalı olacaktır. Ancak ilk olarak dergi ve gazetenin sözlük anlamı ve özelliklerine bakıldığında *dergi*; *siyasi, edebi, felsefi ve teknik konuları inceleyen belirli aralıklarla çıkan süreli yayın*. (*Türkçe Sözlük*, s. 917), *gazete*; *politika, ekonomi, kültür gibi alanlarda haber vermek için yorumlu yâda yorumsuz, her gün yâda belirli zaman aralıklarıyla çıkan süreli yayın*. (*Türkçe Sözlük*, s. 1325) olarak tanımlandığı görülmektedir. Her iki süreli yayının özelliklerine gelince, temelde işlevleri aynı olup, "bilgilendirme" amacı taşımakla beraber, gazete konuyu ana hatları ile ele almakta, günlük yâda haftalık gibi kısa süreli yayınlandığı için haberleri daha güncel içerik taşımaktadır. Dergi ise çoğunlukla ayda bir kez yayımlandığı için işledikleri konuyu daha derinlemesine inceler. Dergi ve gazete arasında dil açısından da farklılıklar bulunmakta, dergiler içerik olarak bilimsel ve felsefi ağırlıklı olduğu için, daha yoğun, incelemesinde ispata yer veren bir dil kullanırken, gazeteler daha akıcı, anlaşılabilir ve sade bir dil kullanırlar. Ayrıntı için; Aslı Yapar, "Dergicilik ve Gazetecilik Arasındaki Ayrım" *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, sayı 22, İstanbul, 2005, s. 25-28.

Osmanlı basın-yayınları için mecmua, risale, ceride, gazete, dergi, jurnal gibi çeşitli tanımlamalar kullanılmıştır. Tanzimat dönemine bakıldığında, basının kendisini "gazete" olarak adlandırdığı, aynı şekilde hükümet tarafından gazetelere gönderilen resmi yazı ve ihtarlarda da "gazete" tanımı kullanıldığı görülmektedir. Osmanlı basını ile ilgili yapılan çalışmalarda gazete ve dergi arasındaki ayrım açıkça belirtilmemiş olmakla birlikte; Hamdi Özdiş, *Osmanlı Basınında Batılılaşma ve Siyaset*, Belkıs Nalcioğlu, *Osmanlı'da Muhafız Basınının Doğuşu*, Hamza Çakır, *Osmanlı'da Basın-İktidar İlişkileri*, gibi bazı kaynaklar, mizah ve fikir basını için "gazete" tanımlamasını kullanırken, bilim ve sanayi içerikli Mecmua-i Fünûn ve felsefi içerikli Dağarcık gibi yayınlar için "dergi" tanımlamasını kullanmışlardır. Alparslan Oymak, Osmanlı Mizahı'nda Teodor Kasap adlı çalışmasında aradaki farkı belirtmemiş, bununla birlikte Diyojen ve Çingiraklı Tatar için "dergi", Hayal için ise "gazete" tanımlamasını kullanmıştır. Avrupa'dan ilham alınarak gelişen Osmanlı mizah basını, kendi döneminde gazete-dergi tanımları

Rumlar ve Türkler de katılmıştır. 1878'e kadar yirmiye aşkın mizah gazetesinin varlığı bilinmektedir. Bunların önde gelenleri arasında; *Meğu (Ermenice)*, *Diyojen*, *Letaif-i Asar*, *Çıngıraklı Tatar*, *Şafak*, *Hayal*, *Meddah*, *Çaylak*, *Geveze*, *Tiyatro*, *Kahkaha* ve *Latife* sayılabilir.⁹¹

Mizah basını, Osmanlı modernleşmesinin yansıtılması ve yaygınlaştırılmasında önemli role sahiptir. Ancak siyasi ve ekonomik alandaki olumsuz gelişmeler neticesinde bu gazetelerin ortaya çıkışı ve niteliği bakımından farklılık arz etmektedir. Bu gazetelerde güncel konuların yanında siyasi hicivler de işlenmiştir. *Terakki Gazetesi*'nin ilavesi olarak yayımlanan, kısa ömürlü ve etkin olamayan *Letaif-i Asar* bir kenara koyulduğunda, Teodor Kasab'ın imtiyaz sahipliğinde çıkan *Diyojen Gazetesi*, ilk mizah gazetesi olarak sayılmaktadır. Gazetenin çıkış amacı yayımlanan ilk sayısında, halkın düşünceleri ile hükümetin icraatlarını ve maksadını mizahi yoldan ortaya koymak olarak ifade edilirken, bu konular yazılıp çizilirken de halkın günlük hayatta kullandığı sade Türkçe'nin kullanılacağına özen gösterileceği vurgulanmıştır.⁹²

Diyojen, 2 yıl süren yayım hayatı boyunca bir mizah gazetesi olarak eğlendirme işlevinden ziyade hicve daha çok yer veren siyasi bir mizah gazetesi olmuş ve toplumda gördüğü ilgi yönetimin dikkatinden kaçmamıştır. Bunun sonucunda mizah basını denetim dışı bir iletişim aracı olarak algılanmış ve basın kontrol altına alınmak istenmiştir. Ceza kanunundaki 139. madde⁹³ hariç mizah basınına yönelik hususi bir düzenleme bulunmamasından dolayı bazı hukuki nizamlar uygulamaya konulmuştur.⁹⁴ Basın-Yayın faaliyetlerini bir düzene koymak amacıyla çıkarılan 1864 tarihli Matbuat Nizamnamesi'nin ardından,

üzerinde durmamakla beraber, yukarıda belirtildiği üzere güncel, kısa zaman aralığında yayımlandığı için "gazete" tanımlamasının daha doğru bir yaklaşım olduğu görülmektedir.

⁹¹ Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, İstanbul, 2006, s. 5.

⁹² Diyojen, No.1, 12 Teşrinisani 1287.

⁹³ Genel adaba aykırı mizah yazıları ve müstehcen resimlerin basımının men'ine yönelik söz konusu madde, "adab-ı umumiyyeye muhalif olarak nizama ve nesr-i hezel ve hicve dair şeyleri veyahud edebsizce resim ve tasviri basan ve bastıran ve neşreden kimseden bir mecdiye altından beş mecdiye altına kadar mücazat-ı nakdiye alınır ve yirmidört saatten bir haftaya kadar habsolunur" Düstur, Tertib I, cilt I, "Ceza Kanunname-i Hümayunu", 28 Zilhicce 1274/8 Ağustos 1858, s. 537-596 (139. madde s. 568)

⁹⁴ Mizah basını ortaya çıkmadan evvel basının haber almadaki öneminin anlaşılması ve gazete açma taleplerinin artması üzerine 16 Ocak 1857 tarihinde 9 maddelik "Basmahane Nizamnamesi" yayınlanmıştır. Nizamname metni için; Düstur, Tertib I, cilt II, s.227-229. Bu nizamnamenin ardından bu kez resmi olmayan yollarla ülkeye sokulan zararlı yayınların artması ve denetimin tam anlamıyla sağlanamaması sebebiyle 31 Aralık 1864'te "Matbuat Nizamnamesi" yürürlüğe konulmuştur. Nizamname metni için; Düstur, Tertib I, cilt II, "Dersaadet ve Memalik-i Şahanede Tab' ve Neşr Olunan Her Nevi Gazete ve Evrak-ı Havadis-i Mülkiye ve Politika Tab'ı ve Neşri Hakkında Nizamname" s. 220-226.

Sadrazam Mehmet Emin Âli Paşa⁹⁵ olağanüstü koşulları ileri sürerek bir kararname⁹⁶ yayımlamıştır. Âli Kararname gereğince, daha önce çeşitli nedenlerle dört kez geçici olarak kapatılan Diyojen, 183. sayısından sonra süresiz olarak kapatılmıştır. Gerekçe ise Takvim-i Vekayi’de şöyle açıklanmıştır:

“*Diyojen Gazetesi mizaha mahsus bir gazete olduğunu bahane ederek adab-ı umumiye ve kaide-i hükümetin cevaz göstermeyeceği bir yolda idare-i lisan etmeyi itiyad etmiş ve tahsis usul etmesi için defa’atle istihar ve tenbih ve birkaç kere tatil dahi edilmiş ise de yine mesleğinde ısrar ve 179, 180 ve 182 numaralarında dahi bazı zevat-ı fehamın şan ve haysiyetine dokunacak isnadat-ı şamil imzalarıyla sahte mektuplar neşr etmek faciasına kadar ictisar etmiş olduğuna ve bu hal ile devamı asla caiz olmayacağına binaen 12 Mart sene 1867 tarihli kararname mucibince iş bu tarihten itibaren külliyen fesh ve ilga kılınmıştır. Sene 11 Zilkade 289 ve 30 Kanunuevvel 288”⁹⁷*

Diyojen’in 10 Ocak 1873’te kapatılmasının ardından Teodor Kasap 5 Nisan 1873’te *Çingiraklı Tatar’ı* yayımlamaya başlamıştır. Hükümetin dış politika ve ekonomideki başarısız uygulamalarının yanı sıra ulaşımdaki aksaklıklar, şehir ve belediye sorunları gibi sosyal konuları işleyen gazete, devletin

⁹⁵ Tanzimat döneminin önde gelen devlet adamlarından biri olan Mehmet Emin Âli Paşa, Londra Büyükelçiliği, İzmir ve Bursa Valiliği, Meclis-i Tanzimat Reisliği, Hariciye Nazırlığı ve Sadrazamlık gibi önemli mevkilerde bulunmuştur. Yeni Osmanlıların Âli Paşa’nın uyguladığı ekonomik ve siyasi alandaki politikalarına yönelik sert muhalefetleri neticesinde yayımlanan kararname neticesinde Vatan, Tasvir-i Efkâr, Muhbir gibi gazeteler kapatılmış, Namık Kemal, Ali Suavi gibi gazeteciler Avrupa’ya kaçarak muhalefetlerini burada devam ettirmişler, 1871’de Âli Paşa’nın ölümü üzerine tekrar yurda dönmüşlerdir. Osmanlı Devleti’nin en çok tartışılan devlet adamlarından biri olan Âli Paşa, bazılarının göre iyi yetişmiş bir diplomat ve vatansever, bazılarının göre ise, baskıcı, özellikle de Fransa gibi yabancı devletlerin çıkarlarına hizmet eden, devlette nüfuz sahibi olmayı amaç edinmiş bir siyaset adamı olarak kabul edilmiştir. Mahmut Kemal İnal, *Son Sadrazamlar*, cilt I, s. 4-57, İstanbul, 1982, ayrıca Âli Paşa ile ilgili farklı görüşler için; Asuman Tezcan, “Âli Kararname ve Basın”, *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, cilt III, sayı IV, 2005, s. 166-172.

⁹⁶ Hükümetin dış politikadaki tavizkâr tutumu basında geniş yer bulmuş ve “olağanüstü durum” sebep gösterilerek hükümete basın ile ilgili idari tedbir alma yetkisini veren 12 Mart 1867 tarihinde bir kararname yayımlanmıştır. Söz konusu kararnamede şöyle denilmektedir: “Dersaadet’te elsine-i muhtelifede tab ve neşr olunmakta olan gazetelerin bir takımını bir müddetten beri ittihaz etmiş oldukları lisan ve meslek cümle-i vazifelerinden olan tehzi ve islah-ı ahlak merkezinden çıkarak menaf-i-i umumiyye- i memlekete mugayyeret-i asliyyesi derkar olan ifrat ve tefrit vadilerine girip ve çok kere esas-ı devlet hakkında bile zeban-dırızlık etmek derecesine kadar mütecasir olup yaşadıkları ve servet ü saman tahsil ettikleri memleket hakkında şâirlerinin vuku bulan itirazatının def’ine çalışmaları lazım gelir iken hüsamaya alet-i fesad olarak birtakım efkâr-ı muzır ve havadis-i kabize neşr etmektedirler. Bu makule matbuat ve evrakın islahat ve terakıyyat-ı umumiyyeye medar-ı küllisi ve hükümetin hareketi hakkında bile fâidesi olabileceği mülahazasıyla Devlet-i Aliyye bunlann inan-ı efkarını bir mertebeye kadar itlaak etmek arzusunda bulunmakla beraber gazetelerin illet-i gaye ve memuriyyet,i hayriyyeleri te’lif-i efkâr-ı menafiye hizmet olduğu halde bir çok eracif ve ekazil ve tahdiş-i ezhan ve hayet-ül-emir beyn’el-ahali muhasamayı müstelzim olacak bir yola girmelerine nazar-ı bikaydi ile bakılması münafi-i vazife-i hükümet olacağından ve şu halin taraf-ı Hükümeti Seniyye’den islah-ı ahval-ı teba’a ve memleket ve istihsal-i esbab-ı terakki ve ma’muriyyet zımnında her vakitten ziyade bez-i himmet buyurulmakta olduğu esnada zuhur ve cereyanı bir kat daha bais-i teessüf bulunduğundan vekayi’i asayiş ve nizam-ı kazıyye-i mültezemesine binaen bu kaide hilafında bulunan gazeteler ve risalelerin bütün devlet ve umum millete raci olan mazarratlarının men’i zımnında Matbuat nizam-ı mevzaasının ahkamı haricinde olarak hükümetçe icra-yı muamele-i te’dibiyye ve ittihaz-ı tedabir-i maniaya karar verilmiştir. İş bu karar suret-i muvakkatede olarak istilzam eden esbab ile beraber bertaraf olacaktır.” Takvim-i Vekayi, 10 Zilkade 1283, No. 875, s. 2, Tasvir-i Efkâr, “*Maarif-i Umumiye Nezaret-i Celilesi canibinden neşr olunmak üzere vürud eden varakanın suretidir.*” İlan-ı Resmi, 8 Zilkade 1283, No. 466, s. 1.

⁹⁷ Takvim-i Vekayi, No. 1546, 12 Zilkade 1289, s. 1.

ıslahatları uygulamada yeteri kadar başarılı olamamasını eleştirmiş, aldığı ihtarlar sonucu kısa ömürlü olan gazete, ancak 29 sayı yayımlanabilmiştir.⁹⁸ Çingiraklı Tatar'ın ardından Teodor Kasab, Tanzimat döneminin en tesirli ve en uzun soluklu mizah gazetesi olan *Hayal Gazetesi*'ni yayımlamaya başlamıştır.

Hayal Mizah Gazetesi ve Kapatılma Nedenleri

Teodor Kasab'ın ilk gazetecilik deneyimi olan Diyojen ve Çingiraklı Tatar'ın aksine karikatüre daha fazla yer veren Hayal mizah gazetesi, gerekli ruhsatın verilmesinin ardından 30 Ekim 1873'te yayım hayatına başlamış, Türkçe, Fransızca, Rumca, Ermenice, Bulgarca olmak üzere beş dilde yayımlanmıştır. Ayrıca ilk kez Hacivat-Karagöz karikatürü yer alan gazetede dönemin ünlü çizerlerinden olan Nişan Berberyan, Santır ve Ali Fuat Bey gibi isimlerin karikatürleri yer almıştır. Gazetenin yazar kadrosunda dönemin en önemli tiyatro yazarlarından Ali Bey ve Ebuziya Tefik de yer almıştır. Ele alınan konu ya da eleştiriler genellikle Karagöz-Hacivat'ın karşılıklı konuşmaları şeklinde verilmiştir. Haftada iki defa dört sayfa, 368 sayı çıkan ve üç yılı aşkın bir süre yayımlanan gazetenin son sayısı 18 Haziran 1877 tarihidir.

Gazetenin ilk sayısı; "Hay Hak, sözü canları bağışlar, bizim cananımız vardır, ömrüm yâlelel canım yâlelel, bizim cananımız vardır... Hay bana bir eğlence yar... Bana bir eğlence yar..." sözleriyle Karagöz semaisi⁹⁹ ile başlamış ve Teodor Kasab Diyojen'den itibaren geçirdiği gazetecilik deneyimini bu uzun yazısında anlatmıştır. "*Bir kazaya uğradı, kırıldı...*" ifadeleri ile Çingiraklı Tatar'ın kapatıldığını okuyucularına duyurduğu yazısına şöyle devam etmiş;

"-Şimdi ne yapacaksın?

-Şimdi ben söylerim sen dinlersin, sen söylersin ben dinlerim, ikimiz söyleriz, halk dinler. -O kolay, ama ne ile eğleneceğiz?

-Mesela önümüz kış, sonrası yaz. Kışın çamur yazın toz satarız, bunları beş lisanda yazar yazar satarız..." sözleriyle de gazetenin beş dilde yayımlanacağını ifade etmiştir.¹⁰⁰

Hayal gazetesinde en çok yer tutan bölüm Karagöz-Hacivat'ın diyaloglarıdır. Karagöz'ün Teodor Kasab'ı temsil ettiği söylenilebilir, Karagöz akıllı, Hacivat ise geleneğin dışında bilgisiz olarak tasvir edilmiştir.¹⁰¹ Bunun dışında makaleler, fıkralar, telgraf ve karikatürler de gazetede önemli yer tutar. Hayal gazetesi, mali durumun olumsuz gidişatı, siyasi politikalar, ulaşım başta olmak üzere toplumsal sorunlar ve ilerlemenin yalnızca şekilde kalması gibi şikâyetleri konu edinmiş ve 3 Şubat 1875 tarihli 139. sayısına kadar yayımını aralıksız devam ettirmiştir.

Yayım hayatı süresince birkaç kez tatile uğrayan gazetenin sivri muhalefeti iktidarın hiçbir zaman dikkatinden kaçmamış ve gazete sık sık ihtarlar almıştır. Hayal gazetesinin ilk kapatılma nedeni de gazetelerin en sık ceza alma nedenlerinden biri olan "*telmihat-ı şahsiye*" diye tanımlanan kişiliğe

⁹⁸ Belkis Nalcioğlu, *Osmanlı'da Muhaliif Basının Doğuşu*, İstanbul, 2013, s. 341.

⁹⁹ Geleneksel Türk tiyatrosunda önemli bir yeri olan Karagöz'ün, oyunlarında adet olduğu üzere mukaddime kısmında okunan edebi bir tür. Metin And, "*Karagöz*" *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, cilt XXIV, s. 402.

¹⁰⁰ Hayal, No.1, 18 Teşrinievvel 1289.

¹⁰¹ Oymak, *Osmanlı Mizahında Teodor Kasab*, s. 17.

dokunan yazı sebebiyledir.¹⁰² Hariciye Nezareti Matbuat Odasından gelen 4 Şubat 1875 tarihli 194 numaralı resmi yazıda gazetenin bir müddetten beri devam eden şahıslara yönelik zedeleyici ithamlarından dolayı defalarca uyarı almasına rağmen mesleğinde ısrar ettiğinden bir ay süre ile kapatıldığı bildirilmiştir.¹⁰³

5 Mart 1875 tarihli 140. sayısı ile yeniden yayıma başlayan Hayal, ileride de görüleceği üzere, her kapatılmanın ardından mutlaka bir fıkra ya da makale ile kapatılma kararına tepkisini dile getirmekten çekinmemiştir. 140. sayısındaki Karagöz-Hacivat diyalogundaki uzun yazıda;

“...-Vay Karagöz, maşallah, hoş geldin bir aydır neredeydin?

-Sorma Hacivat, yolsuz oldum yolsuz...

-Sen esnaf mısın ki yolsuz olacaksın? Esnafları yolsuz ederler, şimdilerdeyse bir dereceye kadar onun da hükmü kalmamıştır. Her şey için hükümetin kanunu nizamı var, kabahati olanlar kanun ile mücazat olunur, ticaret serbesttir, kimse ticaretten men edilmez.

-Hacivat, bir aydır sen ne kadar geveze olmuşsun haberin var mı? Çenen düşmüş makara gibi söyleniyorsun. Bende esnaf değil miyim? Dünyada bir de gazeteci esnafı var. Esnaflar için kanun ve nizamlar bulunduğu halde gazetecilikte kanun ve nizam değil yolsuz uygulamalar hüküm sürmekte, yolsuzun karşılığı ise ‘tatil’dir...” şeklindeki sözleriyle gazeteciliğin zor şartlar altında yapıldığını dile getirmiş ve alınan kapatma kararının keyfiliğinden şikâyet etmiştir.¹⁰⁴ Hayal gazetesinin hükümetin basına yönelik kısıtlayıcı tedbirlerine yönelik kullandığı sert dili bu kez gazetenin yalnızca Türkçesinin tamamen kapatılmasına neden olmuştur. Hariciye Nezareti’nin 10 Mart 1875 tarihli 10 numaralı resmi yazısında şöyle denilmekteydi:

“hayal gazetesinin bir müddetten beri daire-i vazife-i hariciyesinde bazı makalât-ı tariziye ile mahal-ı adab fıkraları neşrine hasr-ı makal etmesi üzerine bi’d defaat icra olunan ihtarat-ı şifahiye ve tahririye ve mukaddeme-i tatili intibahını mucib olacak iken yine meslek-i müttehazında ısrarı müntec olmuş ve bu kere 141 numaralı nüshasında hükümeti seniye’nin itibar-ı maliyesine tariz-i mutazammın bir fıkra-i kezb iştimal eylemiş olmasına mebni mezkûr gazetenin yalnız Türkçesi tarih ilanından itibaren külliye’nin ilga kılınmıştır.”¹⁰⁵

9 Mart 1875’te 141. sayısını da çıkarabilen Hayal’in “külliye’nin ilgasına” karar verilmişse de Teodor Kasab kullandığı dili düzeltmeğe dair verdiği teminat ile gazetesini geri almayı başarmış ve Hayal, 2 ay sonra 12 Mayıs 1875’te yeniden yayımlanmaya başlamıştır. Söz konusu teminat ile ilgili Hariciye Nezareti’nin 27 sayılı yazısında şöyle denilmektedir;

“hayal gazetesi sahib-i imtiyazı Teodor Kasab Efendinin makam-ı muallayı sadaret azimiyeye takdim eylediği arzualinde gazetesinin Türkçesinin bu defa lağv ve tatili

¹⁰² Söz konusu maddeler (15-21) için bkz. Düstur, Tertib I, cilt II, s. 223-224.

¹⁰³ Hayal, No. 140, 21 Şubat 1290.

¹⁰⁴ Hayal, No. 140, 21 Şubat 1290, s.1-3

¹⁰⁵ Hayal, No. 142, 30 Nisan 1291, “Bab-ı Âli Nezaret-i Celile-i Hariciye, Matbuat Odası, No.10, 6 Safer 292/26 Şubat 290”

kendisinin vuku bulan sehv ve hatasından neş'et etmiş olduğundan bahisle bundan böyle lisanını herhalde nizam-ı seniyyeye tevfiik eyleyeceğine dair teminat vererek gazetesinin kema fi'l sabık namıyla neşrini istirham etmiş ve efendi-i mumaileyhin Rumca, Ermenice, Bulgarca ve Fransızca Hayal namıyla gazeteler neşrine yine haiz olduğu ruhsatnamesi iktizasınca mezuniyeti olarak bu defaki kabahati dahi mazhar-ı affi âli buyrulmuş olduğundan Türkçesini dahi yine Hayal namıyla tekrar çıkarmak üzere iş bu ruhsatname ita kılındı."¹⁰⁶

Bu iki resmi yazının ardından yine aynı sayıda karagöz-hacivat arasında geçen ilginç diyalogda kapatılma gerekçesini mizahi yolla eleştirmeye devam eden Hayal, yayım politikasından taviz vermeyeceğini şu şekilde dile getiriyordu:

“-Hacivat görüşemiyoruz ne oldu? Nerede kaldın, yoksa aramızdan kara kedi mi geçti?
-Ay oğul, onu sana sormalı, ben her vakit buradaydım. Sen kırk gündün beri neredeydin, kayboldun. Aradım bulamadım, acaba bizim Karagöz Efendi Hazretleri nerededir dedim, argın mıdır, dargın mıdır, yorgun mudur? Yoksa boş keseden akçe mi ayıklıyor yahut malihulya ile mi sayıklıyor dedim.
-Ne yapacak idin?
-Ama ne kadar aradım Karagöz bilsen... Yine gazeteni tatil ettiler zannettiymdim...
-Değil Hacivat... Beni yolsuz ettiler...
-Vayy, Hani ya sen nazar değmesin diye eski birtakım pabuçlar, soğan, sarımsak takıyordun. Yoksa yine bir nazara mı uğradın?
-Galiba nazar takımında noksan varmış anladığıma göre, çörek otu ile mavi boncuk ta lazım imiş, ne fayda ki bilmiyordum.
-Aman Karagöz çabuk şunları da ilave et, yine bir kazaya uğramayasın, sana yazık olur...
-Hay hay Hacivat, benim kamburumdan başka özrüm yoktur, kamburum düzelirse bir şeyden korkmam...”

Teodor Kasab, sivri dili ile muhalefetini yinelediği bu satırlarda ilginç göndermelerde de bulunur. Kabahatinin ne olduğunu bilmediğini belirterek, durumu alaycı bir şekilde “nazar değmesi” olarak açıklarken kamburumdan başka özrüm yoktur sözleriyle de kapatılma süreleri boyunca önemli bir maddi kayba da uğradığını belirtmiştir. Hayal, burada olduğu gibi, her kapatılmanın ardından yayıma başladığı ilk sayısında yasaklama üzerine yorumlarda bulunmuştur. Hayal, yayım yasağının nedenini ironi bir şekilde nazara bağlarken, kapatılmanın getirdiği maddi külfete de değinmiş ve gazeteciliğin zor şartlar altında yapıldığını ifade etmiştir. .

Hayal 3. defa ahlaka aykırı olduğu söylenen bir makale yüzünden 15 gün kapatılmıştır. Gerekçeli karar gazetenin bir sonraki sayısında şöyle ilan edilmiştir: “Gazetelerin vezaif-i adab-ı umumiye hizmet

¹⁰⁶ Hayal, No. 142, 30 Nisan 1291, “Bab-ı Âli Nezaret-i Celile-i Hariciye, Matbuat Odası, No.27, 5 Rebiülahir 292/28 Nisan 219”

olduğu halde Hayal gazetesi 221 numaralı nüshasında muhal-i adab bir makale neşr-i ilan ettiğine ve bu misillu makalat-ı muzırranın evrak-ı havadiste neşri kat'a caiz olmadığına mebni mezkûr gazete bugünden itibaren 15 gün müddetle tatil edilmiştir.”¹⁰⁷ Gazete, kapatılma kararıyla ilgili görüşlerini 222. sayısında Karagöz-Hacivat diyalogu ile şu şekilde verir:

“-Hoş geldin karagöz nerelerdeydin?

-Sorma yine yolsuz ettiler. Ben bir şey söylemedim bizim Misailidis¹⁰⁸ söyledi.

Ben onun adab-ı umumiyeye hürmet etmediğini biliyordum, ama ne ise bizim Kasab söz dinlemedi getirdi vekil etti. Misailidis kendisini Anatoli gazetesini yazıyor zannetmiş.

-Vay, sen görmedin mi?

-Görsem bırakır mıyım? Bizim Kasab'ın gününde bu gibi muhal-i edeb şeyler yazılmazdı, yine onun dini imanı varmış!

-Misailidis mahal-i edeb ne yazmış?

-Tezkirenin içinde ona dair bir sıra yazı yok, ister misin sen bak bulabilir misin?”¹⁰⁹

Söz konusu diyalogda kapatılmaya neden olabilecek tüm makaleler uzunca tartışılır, en son Bekri¹¹⁰ fıkrasında¹¹¹ karar kılınır, fıkranın “muhal-i adab” yanı bekriliğin yasak olmasına bağlanır ve böyle bir fıkra neşrettiği için kabahat gazetesinin vekâletini devrettiği Misailidis'e yüklenir. 4. kapatma Hayal'in 236. sayısındaki bir yazı nedeniyle olur. Matbuat Odasından Said imzası ile çıkan ihtarnamede şöyle denilmektedir: “Hayal gazetesi 236 numaralı nüshasında mercii celili hakkında sahaya-f âra-yı tazim ve tekrar olagelen elkab ve elfazı maraz-ı tezyif ve istihzada istimale cüret ettiğine ve bu ise dai-yi mücazat bir hareket-i bi edebane olduğuna binaen mezkûr gazete tarih-i ilanından itibaren iki mah müddetle tatil olundu.”¹¹²

Hayal'in bu sayısında kapatılmasına neden olacak bir yazıyı bulmak zor olmakla birlikte, ihtarnamedeki gerekçelerden anlaşılacağı üzere, “... elkab ve elfazı maraz-ı tezyif...” yani küçük düşürücü sözlerin yer alması olabilir. Basiret, Vakit, Sabah gibi gazeteler için söylediği söz konusu küçük düşürücü ifadelerle “Tabirname” başlıklı yazıda ve Karagöz-Hacivat diyalogundaki uzun yazıda rastlanmaktadır.¹¹³ Hayal, söz konusu yazıda terimlerin karşılığı olarak bulduğu ifadelerle ilginç göndermelerde bulunur. Örneğin, muharrir için, *sahib-i imtiyaz düşmanı*, Basiret için *para ağı*, sahib-i imtiyaz için *hata ve sehv hamalı*

¹⁰⁷ Hayal, No. 222, 18 Teşrinisani 1291, “Bab-ı Âli Nezaret-i Celile-i Hariciye, Matbuat Odası, No. 140, 16 Şevval 1292/3 Teşrinisani, 1291”

¹⁰⁸ Teodor Kasab *İstikbal* adlı siyasi gazetesini çıkaracağı için Hayal'in vekâletini 182. sayısından sonra matbuat âleminde yeteneği bilinen Misailidis'e bırakmıştır. Oymak, *Osmanlı Mizahında Teodor Kasab*, s. 83.

¹⁰⁹ Hayal, No. 222, 18 Teşrinisani 1291, s. 1-2.

¹¹⁰ Bekri; İçkiye düşkün, içkici, ayyaş, *Büyük Türkçe Sözlük*, s. 431.

¹¹¹ Fıkra kelimesi makalede, nükteli, eğlendirici hikâye anlamında kullanılmıştır. Diğer anlamları için; Fıkra; (1) Gazetelerin veya dergilerin belirli sütunlarında, genel başlık altında gündelik konuları bir görüş ve düşünceye bağlayarak yorumlayan ciddi yazı türü, (2) Kanun maddelerinin kendi içlerinde satır başlarıyla ayrıldıkları ufak bölümlerden her biri, (3) Kısa ve özlü anlatımı olan, nükteli, güldürücü hikaye, anekdot. *Büyük Türkçe Sözlük*, s. 1255.

¹¹² Hayal, No. 237, 21 Şubat 1291, “Bab-ı Ali Nezaret-i Celile-i Hariciye, Matbuat Odası, No. 181, 5 Zilhicce 292/21 Kânunuevvel 291”

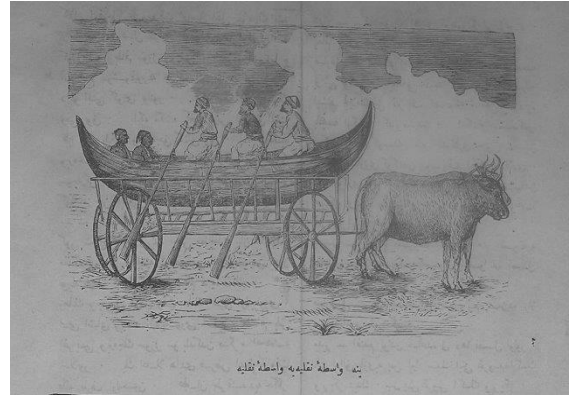
¹¹³ Hayal, No. 236, 20 Kânunuevvel 1291, s. 1-3

ve “... Gece yataкта, karışık, kurgulu rüyalar gören ertesi gün sabahleyin Basiret gazetesini okuyacağına delalet eder’ sözleriyle de Basiret gazetesini eleştirmekten çekinmemiştir. Kapatılmanın bir başka nedeninin “Lügat-ı Cedide” başlıklı yazıdaki lira ve kuruş tariflerinden duyulan rahatsızlık nedeniyle olduğu anlaşılmaktadır. Yazıda, kuruş için “yüz tanesi bir lira ettiği tarihlerde görülürmüş”, lira için ise “zabt-ı müşkül bir tür cıva” denilmektedir.¹¹⁴

Hayal, gazetecilik ve devletin maliyesindeki aksaklıklar dışında, sokakların temizliği, tramvay arabacılarının aylıklarını alamamaları, vasıtalarındaki aksaklıklar, İstanbul’da atlı tramvay imtiyazı alan yabancı şirketin usulsüzlükleri gibi sorunlardan da bahsederek yönetimi bu yol ile eleştirmekten de geri durmamıştır. Hayal, dönemin en önemli sosyal sorunlarından olan taşımacılıkta yaşanan aksaklıkları çeşitli sayılarında yayımladığı karikatürlere yansıtmış hala nakil vasıtası sıkıntısının çözülmediğini ifade etmeye çalışmıştır.¹¹⁵

Vasıta-i nakliyeye vasıta-i nakliye

Yine vasıta-i nakliyeye vasıta-i nakliye

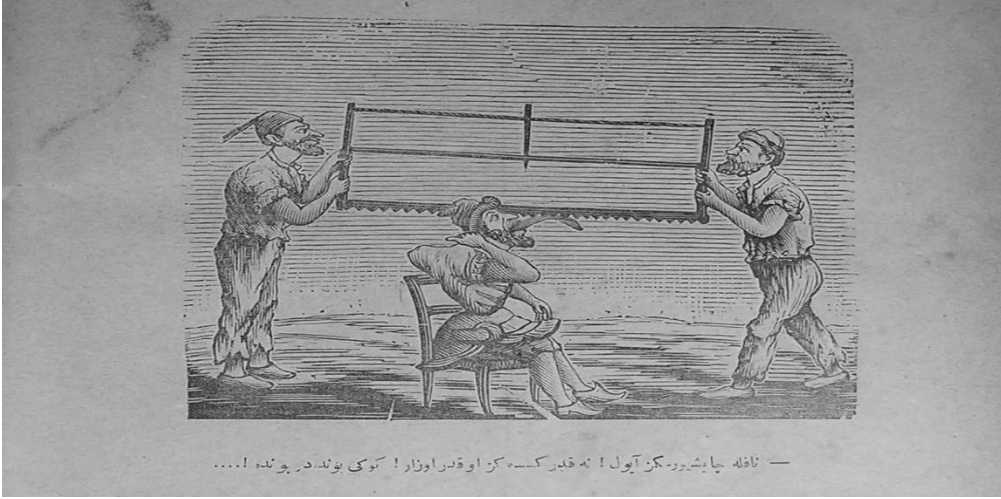
Ulaşımındaki aksaklıkları hicveden benzer pek çok karikatüre, Hayal gibi dönemin diğer mizah gazeteleri de yer vermiştir. Dönemin diğer mizah basını gibi, Hayal de ilerlemeden yanadır. Ancak eleştirilen konu, yönetimin teknik ve ilerlemeyi hatalı kullanmasıdır. Çizilen vapurlar öylesine yavaştır ki atlılar vapurları geçmektedir. Vapurlara fazla yolcu alınması, iskelelere düzgün yanaşılması ve temizliğin yetersiz oluşu eleştirilen diğer konular arasındadır.

Hayal, yayım hayatı boyunca birçok kez kapatılmış olsa da muhalif çizgisinden hiçbir zaman vazgeçmemiş ve tepkisini bazen Karagöz-Hacivat diyalogları ile bazen de karikatürlerle dile getirmiştir. Bunun bir örneği 332. sayısında yayımladığı karikatürdür. Sivri dili nedeniyle aldığı sayısız ihtar ve sansürü yine mizahi yolla eleştirdiği söz konusu karikatür, Matbuat İdaresi’nin gazeteyi kapatma nedeni olarak gösterdiği “meslek-i müttihazında ısrarı” gerekçesine bir istihzada bulunduğunu göstermektedir.¹¹⁶

¹¹⁴ Oymak, *Osmanlı Mizahında Teodor Kasab*, s. 84.

¹¹⁵ Hayal, No. 144, 6 Mayıs 1291 ve No. 146, 10 Mayıs 1291.

¹¹⁶ Hayal, No. 332, 16 Mart 1293.

Nafile çalışıyorsunuz ayol! Ne kadar kesseniz, o kadar uzar, kökü bendedir, bende.

Hayal, bir ay sonra 6 Nisan 1876'da, 251 numaralı sayısında yeniden ceza alır. Bu kez verilen ceza ruhsat iptalidir. Hariciye Nezareti Matbuat Odası'na verilen karar gazetesinin 251. sayısında şöyle bildirilmiştir.¹¹⁷ “Hayal gazetesi bir müddetten beri neşretmekte olduğu bendlerde icraat-ı seniyyeyi telmihen münasebetsiz lisan kullanmakta olduğuna ve sahib-i imtiyazı idareye celb ile o makule makalat-ı muzırradan tevki ve ictinab etmesi bi'd defa'at kendisine tenbih ve ihtar edilmiş ise de kat'en mütenebbih olmadığına ihtarat-ı vaka-yı isga etmeyerek (uyarıları dinlemeyerek) hadd-i marufu tecavüz eden böyle bir gazetesinin devam ve bekası tecviz olunamayacağına mebni mezkûr gazete tarih-i ilanından itibaren külliyyen ilga edilmiştir.”¹¹⁸

İkinci kez külliyyen ilgasına karar verilen Hayal'in ruhsatını yeniden almayı başaran Teodor Kasab, 2 ay sonra 252. sayısı ile 3 Haziran 1876'da yeniden yayımlanmaya başladı. Geçen süreçte Sultan Abdülaziz tahttan indirilmiş, yerine V. Murat tahta geçmiş ve sadrazamlığa da Mütercim Rüştü Paşa getirilmişti. Yeni yayım döneminde sabık padişah ve yönetime yönelik ağır eleştirilerine devam eden Hayal, V. Murat'ın tahta çıkışını büyük sevinçle karşılamış ve olayı Karagöz-Hacivat diyalogu ile şu şekilde yer vermişti:

“-... İşte buna sen de Avrupalılar da şaşsın. Bir kişinin burnu bile kanamadı. Çünkü umumu millet bil'ittifak kendisini istemediğini görünce Sultan Abdülaziz tac ve tahtını Murat-ı Hamis hazretlerine terk ile itaat etti.

-Aman biraz tafsilat ver bakayım, nasıl oldu, nasıl bitti?

-Nasıl olacak, ibtida talebe ayaklandı, Sadrazam Mahmut Nedim Paşa ile Şeyhülislam Hasan Fehmi Efendi'yi istemeyiz dediler. Sultan Aziz de onları azletti... Vükela baktı ki millet Sultan Abdülaziz'i de istemiyor, onu da hallettiler, oldubitti.”¹¹⁹

¹¹⁷ Hayal'in 251 numaralı iki nüshası vardır, kapatma kararı ve Karagöz'ün vedası 251 numarası ile yayınlanan tek sayfalık sayıda ilan edilmiştir.

¹¹⁸ Hayal, No. 251, 26 Mart 1292, “Bâb-ı Ali Nezaret-i Celile-i Hariciye, Matbuat Odası, No. 5, 11 Rebiyülevvel 293/25 Mart 292”

¹¹⁹ Hayal, No. 252, 10 Mayıs 1292, s. 2.

Yukarıdaki diyalogdan anlaşılacağı üzere Hayal, Sultan Abdülaziz'in hal'ini "oldubitti" olarak görse de, aslında durumu hoş karşılayan gazetelerin başında geliyordu. Bu taht değişikliği Osmanlı basınının büyük bir kısmında sempatiyle karşılanmıştı. Bunun sebebi ise, tahtan indirilen Sultan Abdülaziz döneminde basına yönelik uygulanan sansürdü. Yeni sultan döneminde sansürün yerini özgür basının alacağı beklentisi vardı. Ancak basının bu beklentisi karşılık bulmadı. Yaklaşık üç ay sonra, Hayal gazetesi 277. sayısından sonra Matbuat İdaresi tarafından, *Vakit* ve *Basiret* gazetelerinin imtiyaz sahipleri aleyhinde "muhal-i edeb"e devam etmesi nedeniyle bundan sonra mizaha dair yazılara izin verilmeyeceği belirtilerek yeniden kapatılmıştır.¹²⁰

Hayal sorgusuz kapatılma cezaları karşısında uğradığı haksızlıkların giderilmesi, matbuatla ilgili kanun beklentisi, pul zorunluluğunun ve Âli Kararname'nin kaldırılması gibi taleplerini Matbuat İdaresi'ne iletmiştir. Ancak bu kez eleştirinin şiddetini biraz daha arttırarak, bir daha kapatılma ile alakalı bir yazı gönderilmesini istemediğini ve gerekirse açıkça mahkeme edilmek istediğini dile getirmiştir.¹²¹ Hayal bu taleplerinin karşılığını bulamadan 7. kez 301. sayısında yayımladığı "devletin şanına dokunur bir karikatür" sebebiyle 3 ay süre ile kapatılır.¹²²

Doldurabilirlerse aşk olsun !!!

Hazinenin temsil edildiği söz konusu karikatürde, halkın tüm çabasına rağmen küpün etrafındaki çatlaklar nedeniyle doldurulamıyor oluşu resmedilmiştir. Hayal, kapatılmanın sebebini anlayamadığını söylemiş olsa da, muhakkak ki hükümetin rahatsızlığının ne olduğunu farkındadır. Hayal, 3 aylık kapatmanın ardından 302. sayısında "Son Tatilimiz" başlığı altında; "Sonsuz devletten istibdadı kaldırdılar, zulmü idam ettiler, dünyayı ihya ettiler" dizeleri ile iki hafta sonra yayımlanacak olan Kanun-i Esasi ile ilgili duyduğu memnuniyeti dile getirmiş, kanunun matbuatla ilgili hükmüne atıfta bulunarak, bundan böyle hiçbir gazetenin kapatılmayacağını müjdesini vermiştir.

Yazıda devamla, yayımladığı çatlak küp karikatürü nedeniyle kapatılması hakkında hükümetten dert yanmış ve "... Acaba bu resim hükümetin şahsına ne yönden dokunur diye çokça düşündük, bir türlü

¹²⁰ Hayal, 25 Temmuz 1292, (Gazete numarasız çıkmıştır)

¹²¹ Hayal, "Karagöz Beyefendi'nin Matbuat İdaresinden Metalib-i Saiyesi", 16 Eylül 1292, No. 300, s. 2.

¹²² Hayal, No. 301, 18 Eylül 1292, s. 4.

bulamadık. Küpün yarıklarının tarafımızdan yapıldığı suçlaması yapılıyorsa, Matbuat Müdürlüğü küpü kırduğımızı nasıl kanıtlar? Bu resmi Hayal'e niçin derc eylediniz derlerse, Hayale bir resim lazımdı, bu olmazsa başka bir resim de konulabilirdi, ancak o resminde hükümetin şanına dokunup dokunmayacağını bilemeyiz. Müstebit bir hükümetin şanına ne dokunur ne dokunmaz kim bilebilir?" diye sorarak kapatılmanın sebebini bulacak olan okuyucusuna üç aylık abonelik hediye edeceğini söylemiştir. Hayal kapatılma karşısındaki bu sert üslubu ve 'müstebit hükümet' suçlamasına rağmen 302. sayısından itibaren, 61 sayı daha yayımlanmaya devam etmiştir.

Yeni Osmanlıların bozulan düzeni yeniden tesis etme adına devlet için en uygun yapılanma olarak gördüğü meşrutiyet ile umulan halkın yönetime katılımı ile birlikte anayasal bir düzene geçişi sağlamak idi. Bu çerçevede I. Meşrutiyet'in 23 Aralık 1876'da ilanı ile birlikte modern anlamda ilk anayasa olarak kabul edilen Kanun-ı Esasi ilan edildi. Yeni anayasanın sınırları tartışmaya açık olan ve hoşnut karşılayanların yanında birçok eleştiri de alan 12. maddesine göre "matbuat kanun dairesinde serbesttir" hükmü ile basına serbestlik tanınıyordu. Basın özgürlüğünün bu çerçevesi belli olmayan serbestliği birçok tartışmayı da beraberinde getirdi.

Basiret yazarı Ali Bey, Sabah gazetesi başyazarı Şemsettin Sami gibi Kanun-i Esasi'nin kimi maddelerine karşı çıkan Teodor Kasab, defalarca sansüre uğramış olsa da sınırsız özgürlüğe karşı olduğunu ve kanunla ilgili yapılan yorumlardan rahatsızlığını şöyle dile getirmiştir: "İstanbul gazeteleri Kanun-i Esasi ilan olundu, matbuata hürriyet verildi diye bazı aleyhte hezeyanlara başladılar. Hürriyeti bunun için istiyorlarsa hürriyetin bu derecesi de iyi değildir. Efendim, Kanun-i Esasi Matbuat İdaresi'nin gözlerini bağlamak için mi ilan olundu?"¹²³

Hayal'in asıl rahatsızlığının sebebi devlet aleyhine yayınları olan yabancı basındır. Hayal, söz konusu devletin menfaati olduğunda özgürlüğün fazlasına karşı çıkar. Ancak Hayal'in çeliştiği nokta ise, kendisinin devletin menfaati söz konusu olduğunda ne derece hassas davranabildiğidir. Tanzimat dönemi basını için çözülmesi gereken asıl çelişki, bazı dönem gazetelerinin "ayrıcalıklı" gördüğü gazeteler için makul karşıladıkları sansürü, kendileri için özgür basına karşı engel olarak görmeleridir. Yeni anayasa ile ilgili tartışmaların devam ettiği sırada Hayal hakkında yayımladığı bir karikatürde Kanun-i Esasi'yi hafife aldığı gerekçesiyle dava açılmıştır. Söz konusu karikatürde elleri ve ayakları zincirlenmiş halde duran karagöz ile kanunun matbuat ile ilgili maddesi hicvedilmiştir.¹²⁴

¹²³ Hayal, No. 308, 3 Kânunusani 1293, s. 1.

¹²⁴ Hayal, No. 319, 8 Şubat 1292, s. 4.

-nedir bu hal karagöz?

-kanun dairesinde serbesti Hacivat!

Hayal bir sonraki sayısında açılan davayı okuyucularına şu satırlarla duyurmuştur. Ayrıca vekil tayin edilmediğini bildirdiği bu satırları gazetenin neden hemen kapatılmadığını açıklamaktadır; "... *Hariciye Nezaret-i Celilesi'nden vuku bulan ihtarnamede, hükümet-i seniyyenin aleyhimize açtığı davada vekil tayin edilmediğinden davanın sebebi, vekilin tayin edileceği ve muhakemenin ibtida edeceği gün anlaşılacaktır...*"¹²⁵ Hayal sonraki sayılarında kendisini savunmaya devam eder; "... *hatıra gelmeyen mana ile tefsir edilen 319 numaralı nüshamızdaki resim sebebiyle aleyhte açılan dava neticeleninceye kadar Hayal'imizi resimsiz neşredebegimiz okurlarımıza bildiririz. ümitvâriz ki mazur tutuluruz.*"¹²⁶

Dava devam ederken, Nisan 1877'de Meclis-i Mebusan'da bir basın tasarısı hazırlandı. Tasarı, basımevlerinin kuruluş ve işletmesiyle ilgili hükümlerin yer aldığı birinci bölüm, gazete ve süreli yayınlara ayrılan ikinci bölüm ve basın yoluyla işlenecek suçlar ve bunlara verilecek cezalar ile ilgili hükümlerin yer aldığı üçüncü bölüm olmak üzere toplam üç bölüme ayrılmıştı. Matbuat İdaresi'nden ruhsat alma izni ve mizah basını mecliste uzun tartışmalara sahne olmuş mizah gazetelerinin yasaklanıp yasaklanmamaları üzerine yapılan tartışmalarda dönemin Matbuat Müdürü Macit Bey şu ifadeleriyle mizah gazetelerine karşı olduğunu dile getirmiştir: "... *Efendim, mizah gazeteleri lüzumsuz ve faydasız olduğu gibi onların birtakım zararları da vardır... Avrupa'da mizah gazeteleri var diyorlar, biz onları taklide mecbur değiliz...*"¹²⁷

Bütün bu tartışmalara rağmen, 2 Mayıs 1877'de Mebusan Meclisi tasarıyı kabul etti. On gün sonra Ayân Meclisi'nden de geçen tasarı, Sultan II. Abdülhamid'e sunulmuş ve tasarı kabul edilmesine rağmen yürürlüğe konmamıştır. 28 Şubat 1877'de başlayıp 29 Mart 1877'de sona eren dava, karara bağlanmış ve basın suçlularının yargılandığı özel bir mahkeme olan Meclis-i Âhkâm-ı Adliye'de yargılanan Teodor Kasab, matbuat kanununun 15. maddesi uyarınca saltanat hakkında uygunsuz söz ve terimler kullandığı için 3 yıl hapse mahkûm edilmiştir.¹²⁸ Dava sürecinin tamamı Hayal'de ve 4 Nisan 1877

¹²⁵ Hayal, "İhtar-ı Ciddi", No. 320, 10 Şubat 1293, s. 1.

¹²⁶ Hayal, "İhtar ve İtzar" No, 321, 12 Şubat 1293, s. 1.

¹²⁷ Takvim-i Vekayi, 24 Rebiyülahir 1294, s. 1.

¹²⁸ Hayal, No. 319, 8 Şubat 1293, s. 4, ilgili kanunun 15. maddesi; "Bir gazeteci saltanat-ı seniyye-i hanedan-ı şevket nişan-ı hazreti padişahı haklarında elfaz ve ta'birat-ı gayrı layika istimal eder veya hükümet-i seniyye-i

tarihli Takvim-i Vekayi'de okurlara aktarılmıştır. Yargılama sürecinde yayımlanmaya devam eden Hayal, 18 Haziran 1877 tarihli 363 numaralı sayısı ile okurlarına veda etmiştir. Hatırlanacağı üzere Teodor Kasab önceki kapatılmalarında yargılanmaksızın kapatılmaya şiddetle karşı çıkmış, hatta meydan okuyarak bir mahkeme kurulmasını ve yargılanmasını talep etmişti. Kanun-i Esasi'nin varlığı Teodor Kasab'ın yargılanarak cezalandırılmasını sağlamıştır.¹²⁹

Hayal'in yayım hayatı boyunca iki kez ruhsat iptali olmak üzere yedi kez yayımına son verilmiştir. Matbuat İdaresi'nin kimi zaman herhangi bir kanun maddesine dayandırmaksızın gazete kapattığı gibi, kimi zaman da matbuat kanunlarına dayandıracak nitelikte haberler olmasına rağmen gazete hakkında herhangi bir müdahalesinin olmadığı görülmektedir. I. Meşrutiyetin ilanından itibaren basın ve basına yönelik denetimler de başka bir boyuta taşınmış, bu dönemden sonra basının gelişmesi olumlu neticeler getirmişse de, basın siyasi çekişmelerin odak noktası olmaktan kurtulamamıştır.

Sonuç

Tanzimat dönemi basın hayatı da tıpkı modernleşme teşebbüsleri gibi sancılı bir süreç izledi. Dönemin basınına iktidar-muhalefet ilişkileri açısından bakıldığında muhalefetin doğrudan dile getiremediği eleştirileri mizahi üslup ile dile getirdiği ve halk üzerinde ciddi bir etki oluşturduğu görülmektedir. Sözden yazıya geçiş olarak nitelendirebileceğimiz Osmanlı mizah basınına François Georgeon, “modernleşmenin getirdiği düş kırıklıkları karşısında gözü açılmış bir gülme” olarak tanımlar. Nitekim bu dönemde taklit, kelime oyunları, Karagöz-Hacivat diyalogu gibi geleneksel mizahtan eleştirel, bilinçli olarak alaycı, hicve daha çok yer veren yeni bir mizah anlayışı gelişmiştir.

Osmanlı mizahının ilk dönemleri; siyasi, sosyal, ekonomik bir dönüşümün yaşandığı bir zamana denk gelmiştir. Yönetim, ayrılıkçı eylemleri önleme adına, basını sıkı denetim altına almıştır. Dolayısıyla Osmanlı mizah basınına öncüsü sayılan Rum asıllı gazeteci Teodor Kasab'ın yayınladığı gazeteler de sıkı kontrolden geçmiştir. Teodor Kasab'ın ilk gazetecilik deneyimi olan Diyojen, çeşitli nedenlerle 4 kez süreli olarak kapatılmıştı. Diyojen'in süresiz olarak kapatılmasının ardından Teodor Kasab, 20 Ekim 1873'te Hayal gazetesini yayımlanmaya başlamıştır.

Yayın hayatı boyunca pek çok kez sansüre uğrayan Hayal'in yayım politikasına bakıldığında, siyaset, ekonomi ve sosyal hayata dair mizah gazetesinin işleyebileceği hemen her konuyu hicvettiği görülür. Bu konulardan biri gazeteciliktir. Hayal'e göre; “gazetecilik mesleği tüccarlık olarak görülmektedir. Gazeteler, ne kadar kazanç sağlarsa o kadar iyi sayılırlar ve gazetelerin yazdıklarının doğruluğu asla sorgulanmaz.” Burada kastedilen, yurt içinde yayınlanan yerli ve yabancı basından, Levant Times, Anatoli, Basiret, Vakit gibi siyasi, dini ve ekonomik otoritelerce desteklenen gazetelerdir. Hayal gazeteciliği sorgularken kendisine özelleştirilme de bulunur. Öyle ki zaman zaman sayfalarını, çevirilerle ve okuyucu mektupları ile doldurmak zorunda kalmıştır.

hazret-i padişahi aleyhine taarruz eyler ise altı aydan üç seneye kadar hapis veyahut yirmi beş altından yüz elli altına kadar ceza'ı nakdi ahz kılınır.” *Düstur*, Tertib 1, cilt 2, s. 223.

¹²⁹ Oymak, *Osmanlı Mizahında Teodor Kasab*, s. 98.

Hayal'in sansüre yönelik eleştirileri de oldukça serttir. Nitekim iki kez ruhsat iptalinin ardından verdiği teminatlara uymamış, yayınladığı karikatür, fıkra ve yazılarında “doğru bildiği yoldan asla vazgeçmeyeceğini” dile getirmekten çekinmemiştir. Üç yılı aşkın bir süre yayın hayatını sürdüren Hayal'in defalarca kapatılmasının nedenlerine bakıldığında, gazetenin istediği haberi yayınlamanın özgürlüğünü yaşayamadığını savunduğu, iktidarın ise devletin bütünlüğünü zedeleyici unsurları önlemeye çalıştığı görülür.

Gerek Matbuat Kanunu, gerek Âli Kararname incelendiğinde, gazeteciliğin güç olduğu anlaşılacakla beraber, gazeteyi kapattırarak pek çok habere rağmen idarenin müdahalesinin olmadığı da görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında, basına yönelik sansürün, yasakçı bir zihniyeti göstermediği, devlet için değişen dünya koşullarına uyum sağlama ve var olan birliğini koruma adına bir savunma aracı olduğu düşünülebilir. Türk mizah basınının ilk denemelerinden olan Hayal, birçok kez süreli kapatılmış olsa da döneminin gazetelerine göre uzun soluklu olmayı başarabilmiştir. Tanzimat'tan Meşrutiyete geçiş sürecinde yaşanan değişimleri tüm yönleri ile yansıtmış ve dönemi anlayıp yorumlamamız açısından devrin kültürel ve siyasi bir aynası olmuştur.

KAYNAKÇA

Gazeteler

- Takvim-i Vekayi, No. 1546, 12 Zilkade 1289.
 Diyojen, No. 1, 12 Teşrinisani 1287.
 Hayal, No. 140, 21 Şubat 1290.
 Hayal, No. 142, 30 Nisan 1291.
 Hayal, No. 144, 6 Mayıs 1291.
 Hayal, No. 146, 10 Mayıs 1291.
 Hayal, No. 222, 18 Teşrinisani 1291.
 Hayal, No. 236, 20 Kânunuevvel 1291.
 Hayal, No. 237, 21 Şubat 1291.
 Hayal, No. 251, 26 Mart 1292.
 Hayal, No. 252, 16 Mayıs 1292.
 Hayal, 25 Temmuz 1292. (Gazete numarasız çıkmıştır)
 Hayal, No. 300, 16 Eylül 1292.
 Hayal, No. 301, 18 Eylül 1292.
 Hayal, No. 308, 3 Kânunusani 1293.
 Hayal, No. 319, 8 Şubat 1292.
 Hayal, No. 320, 10 Şubat 1293.
 Hayal, No. 321, 12 Şubat 1293.
 Hayal, No. 332, 16 Mart 1293.

Araştırma Eserler

- Çakır, Hamza (2006), “Tarihimizin İlk Mizah Dergisi Diyojen’in Kapatma Cezalarına Yine Mizahi Yoldan Gösterdiği Tepkiler”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Konya, 162-172.
 Çakır, Hamza (2002), *Osmanlı'da Basın İktidar İlişkileri*, Siyasal Kitapevi, Ankara.
 Durmuş, İsmail (2004), “Mizah”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, cilt XXX, Ankara, s. 205-206.
 Georgeon, François (2000), *Doğu'da Mizah*, (Çev: Ali Berktaş), İstanbul.

Gündoğdu, İsmail (1998), *Sultan Abdülaziz Devrinde Mizah Basını Yoluyla Muhalefet*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Sakarya.

Koloğlu, Orhan (2006), *Osmanlı'dan 21.Yüzyıla Basın Tarihi*, İstanbul.

Nalcıoğlu, Belkıs (2013), *Osmanlı'da Muhalif Basının Doğuşu*, İstanbul.

Oymak, Alparslan (2013), *Osmanlı Mizahında Teodor Kasap, Diyojen, Çingiraklı Tatar ve Hayal Gazetesi Üzerine Bir İnceleme*, (Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü), İstanbul.

Öngören, Ferit (1998), *Cumhuriyetin 75. Yılında Türk Mizahı Ve Hicvi*, İstanbul.

Özdiş, Hamdi (2010), *Osmanlı Mizah Basınında Batılılaşma ve Siyaset*, (1870-1877), İstanbul.

Ekler

EK 1. Hayal Gazetesi No. 1.

EK 2. Hayal Gazetesi No. 319, (kapatılmasına neden olan karikatürün yayınlandığı numara)

EK 3. 1864 Matbuat Nizamnamesi

EK. 1

EK. 2

EK. 3

MATBUAT NİZAMNAMESİ

Padişahça tasdik tarihi: 15 Cemaziyelahir 1281 (1864). Tebliğ tarihi: 2 Şaban 1281/19 Kânunuevvel 1280 (1864) Düstur, Tertib-i evvel, c. II, s. 220-226

Dersaadet'te ve Memalik-i Şahane'de tab ve neşr olunan her nevi gazete ve evrak-ı havadis-i mülkiyye ve politikiyeye tab'ı ve neşri hakkında bu kere tanzim olunan nizamnamedir.

BİRİNCİ FASIL

MEVADD-I UMUMİYYE

Madde 1 - Herhangi lisanda olursa olsun mevadd-ı politikiyeye ve mülkiyyeyi şamil olmak üzere gerek suret-i muntazamada evkaat-ı muayyenede ve gerek cüz ve evkaat-ı gayrı muayyenede ve sair evrak-ı mürettebe istihsal-i ruhsat olunmaksızın ihdas ve neşr olunmayacak. Bu misillü gazete ve evrakın neşrine talip olanlar evvel emirde tanzim edeceği istid'anamelerini tebaa-i Devlet-i Aliyye'den aldıkları halde Maarif Nezaret-i celilesine ve tebaa-i ecnebiyyeden buldukları surette Hariciye Nezaret-i Celilesi'ne takdim edeceklerdir. Nezareteyn-i müşarünileyhüma tarafından dahi üçüncü maddede münderic olan şeraitin tamamiyle mevcut olduğu ba'det - tahkik iktiza eden ruhsat ita buyurulacak ve ruhsat senetleri Matbuat kaleminden verilecektir.

Madde 2 – Eyalat-ı şahanede bu misillü gazete ve evrak neşrini arzu edenler evvel-emirde vali-i eyalete istidaname takdim edip vali tarafından dahi ol şahıs tebaa-i Devlet-i Aliyye'den ise Maarif Nezareti'ne ve tebaa-i ecnebiyyeden olduğu halde makam-ı Nezaret-i celile-i Hariciye'ye arz ve inha olunacak, üçüncü maddede beyan olunan şeraitin mevcut olduğu sabit oldukça icap eden ruhsat senedi vali-i eyalete irsal kılınacaktır.

Madde 3 - Gazete ihdas edecek adam Tebaa-i Devleti Aliyye'den olur ise lâ-akai otuz yaşını tekmi etmiş ve Ceza Kanunname-i Hümayunu'nun tayin ettiği cinayet ye cünhalardan dolayı aleyhine hüküm terettüb etmemiş olduğu ve kâffe-i hukuk-i şahsiyesine tamamen ve bil-fiil mutasarrıf bulunduğu halde ruhsata nail olacak ve tebaa-i ecnebiyyeden bulunur ise işbu nizamname ahkâmından olan vezaif ve teklifata tebaa-i Devlet-i Aliyyeye tabi olmak ve matbuatca bir gûna kabahat ve cühnası vukuunda hakkında gerek hükümetçe ve gerek mahkemece icra olunacak muamele Saltanat-ı Seaniyye tebeası hakkında cari olan usule tatbiken icra olunmak şartıyla kezalik nail-i ruhsat olacaktır.

Madde 4 - Birinci maddede beyan olunduğu vech ile ruhsat istihsali ita olunacak istid'anamelerle beraber gazetenin ne isim ile ve kaç günde bir çıkarılacağını ve hangi matbaada basılacağını mübeyyin ve gazetenin mes'uliyetini düruc eden sahib veyahut müdürü canibinden mümza veya memhur olarak bir kıta senet takdim olunacaktır. Ve gazete sahip veya müdürü tab ettiği gazetenin her defasında bir nüshasına kalemiyle va'z imza ettikten sonra nüshayı Matbuat Müdürlüğü canibine irsal edip ba'dehu sair nüshalarını zirinde imzası beraber olarak tab ile böylece neşr edecek ve taşralarda dahi imzalı nüshayı vali-i memlekete takdim eyleyecektir.

Madde 5 - Gazete ve sair evrak-ı mürettebenin müdür veya sahipleri istihsal-i ruhsat-ı resmiyeyi muahharen başka kimseye terk ve feragat edecek olduğu halde merciine beyan-ı keyfiyyet edecek ve o

gazeteyi deruhte eyleyecek kimseye dahi birinci ve ikinci ve üçüncü maddeler ahkâmına tatbiken istihsalii ruhsat-ı resmîyyeye mecbur olacaktır. Bir gazetenin ismi veya neşr olunacak günleri veya matbaası tebdil ve tagyir olunacak olursa sahibi veya müdiri tarafından kezalik merciine beyan-ı hal ve keyfiyet kılınacaktır.

Madde 6 – El-yevm Dersaadet'te sair Memalik-i Mahrusa- i Şahane'de neşr olunmakta olan evrak-ı mevkute-i politikîyye işbu nizamname iktizasınca istihsal lazım gelen ruhsat-ı resmîyyeden muaf olacakları misillü evrak-ı mezkûreye şimdiye kadar icra kılınmış olan tenbihat ve ihtarat hükmünde tutulup fakat bundan böyle cümlesi işbu nizamname ahkâm ve şerait-i münderecesine tamamen tabiiyyete mecbur olacaktır.

Madde 7 - Bir gazeteye ahar bir zat tarafından olmak üzere dere olunan bendin zirinde ol zatin imzası bulunmadığı halde böyle yazılan bendden terettüb edecek mes'uliyet ol nüshayı imza eden gazeteciye ait olacak ve bend-i mezkûr imzalı olsa bile hilaf-ı nizam ve kanun olduğu surette gazeteci dahi müştereken mes'ul tutulacaktır.

Madde 8 - Dersaadet'te Matbuat Müdürlüğü tarafından ve taşralarda hükümet-i mahalliyye canibinden gazetelere irsal olunan muharrerat-ı resmîyyeyi gazeteci ilk ve ikinci defa çıkaracağı gazetesini bilâ-ücret dere etmeye mecbur olacaktır. Bir gazetede bir zatın ismi tasrihiyle veya ima tarikiyle bir fıkra derc olunup da ol zat tarafından gazeteciye cevap gönderilip gazeteci bu cevabı ilk ve ikinci neşr olunacak nüshaya derc edecektir. Verilen cevap bilâ-ücret dere olunup ait olduğu bendin iki mislinden ziyade olmayacaktır.

Madde 9 - Mevadd-ı politikîyye ve mülkiyyeyi şâmil olmak üzere Devlet-i Aliyye'ye taarruz ve husumet efkârıyla memalik-i ecnebiyyede tab ettirilen gazete ve evrakı mürettebe-i sairenin Memalik'i, Şahane'ye ihdal ve neşri memnudur.

İ K İ N C İ F A S I L

MEVADD-ICEZAIYYE

Madde 10 - Her kim Devlet-i Aliyye'nin ruhsatı olmaksızın yani hilafı nizam gazete veya bir varaka-i mürettebe ihdas ve neşr eder ise neşr etmiş olduğu nüsha veya cüzlerin her biri için on adet yüzlük altın ceza-yı nakdi ahz olunacak ve bu suretle neşr olunan gazete tatil ettirilecektir.

Madde 11 - Nizamnamenin dördüncü maddesi ahkâmına mugayir olarak her kim gazetenin imzalı bir nüshasını merciine irsal etmez ve imzasız gazete neşr ederse kezalik on adet yüzlük altın ceza-yı nakdi alınacaktır.

Madde 12 - Bir gazeteci sekizinci madde mucibince cânib-i hükümetten irsal olunan muharrerat-ı resmîyyenin dere ve neşrinden imtina ederse iki yüzlük altınından yirmi beş altına kadar ceza-yı nakdi alınır ve efrad tarafından gönderilen cevabı dere etmediği halde iki altından yirmi beşe kadar cezayı nakdi ahz olunup mucib-i teşekki olan bendin neşrinden dolayı terettüb edecek mücâzât ve tazminat dahi başkaca hüküm olunur.

Madde 13 - Ceza Kanunname-i Hümayunu'nun ikinci faslında beyan olunduğu vech ile Devlet-i Aliyye'nin emniyyet- i dahiliyyesini ve Memalik-i Mahrusa'nın asayişini ihlal edecek cinayet ve

cünhalardan birinin icrasına her kim bir gazete vasıtasıyla bazı eşhası tahrik ve iğva ederse müşterek- i cinayet addolunacak eşhâs-ı merkumeninderece-i cünha ve cinayetlerine göre haklarında terettüb edecek mücâzâta ol kimse ve gazeteci beraberce müstahak olacaktır. Ve ol gazete dahi hükümet marifetiyle muvakkaten veya kat'iyyen tatil edilecektir.

Madde 14 - Her hangi gazete adab-ı umumiyeye ve mahasin- i ahlak-ı milliyeye mugaayir bir şey yazar ve edyân ve mezahib-i cariyeden birine gazete vasıtasıyla hakaret ederse bir yüzlük altından yirmi beş yüzlük altına kadar ceza- yı nakdî alınır veyahut bir haftadan üç mâha kadar hapis olunur.

Madde 15 - Bir gazeteci Saltanat-ı Seniyye'yi Hanedan-ı şevket-nişan-ı hazreti Padişahı haklarında elfaz ve ta'birat-ı gayr-ı layika istimal eder veya Hükümet-i Seniyye- i hazret-i Padişahi aleyhine taarruz eyler ise altı aydan üç seneye kadar hapis veyahut yirmi beş altından yüz elli altına kadar ceza-yı nakdî ahz kılınır.

Madde 16 - Vükela-yı Saltanat'ı Seniyye'ye veyahut Memalik-i Mümtaze reislerine dokunacak söz yazan olursa bir aydan bir seneye kadar hapis veyahut beş altından elli altına kadar ceza-yı nakdî ahz olunur.

Madde 17 - Devlet-i Aliyye'nin dost ve müttefiki bulunan hükümdârâna dokunur elfâz ve ta'bîrât istimal olunursa üç mâhdan üç seneye kadar hapis veya on beş altından yüz altına kadar ceza-yı nakdî ahz olunur.

Madde 18 - Bir zat veya bir hey'etin ef âl-i mahsusa beyamyla hek-i namusunu veya kesr-i itibarım mucib olacak azviyyâta zem ve efâl-i mahsusa beyan ulanmayarak yalnız tahkir ve tezyif yolunda irad olunan ta'birata kadih itlak olunur.

Madde 19 - Bir meclis veya mahkeme veya devletçe teşkil olunmuş olan şâir bir hey'et hakkında zem veya kadih vukuunda mütecasiri on beş günden bir seneye kadar hapis olunur veyahut iki yüzlük altmdan elli altma kadar ceza-yı nakdî alınır.

Madde 20 - Memurin ve hademe-i Devlet-i Aliyye aleyhine zem vukuunda on günden on mâha kadar hapis ile veyahut bir altmdan kürk altma kadar ceza-yı nakdî ahzına hüküm olunur.

Madde 21 - Düvel-ic ecnebiyyenin nezd-i Saltanat-ı Seniyye'de mukim büyükelçi ve murahhası ve orta elçileri ve maslahatgüzarları ve sair memurları aleyhinde gazeteler vasıtasıyla zem vuku bulduğu takdirde mütecasiri sekiz günden sekiz mâha kadar hapis veyahut bir altından otuz altına kadar ceza-yı nakdi ahz olunur.

Madde 22 - Efrad-ı ahali hakkında gazeteler vasıtasıyla zem vuku bulduğu halde elli kuruştan on beş altına kadar cezayı nakdi ahz veya beş günden beş aya kadar hapis cezası icra olunur.

Madde 23 - Memurin-i Devlet-i Aliyye'den birinin ve her kim olursa olsun sair kimsenin mücerred zata ait olmak üzere zem vukuunda zem eden kimse hakkında muayyen olan ceza tamamen icra olunur. Fakat memurin-i devletin ve bir memuriyet sıfatıyla hareket etmiş olan zevatın umur-i memuriyetlerine müteallik zem eden olur ise muhakemesi led'el -icrâ isnâd ettiği maddeyi ispat edebildiği halde hakkında bir günâ mücâzât lazım gelmeyecektir. Ve bu sırada ol memurun zâtı hakkında kadih vuku bulmuş ise yalnız bunun cezası hüküm olunur.

Madde 24 - Yirmi ve yirmi birinci maddelerde beyan olunan Devlet'i Aliyye ve devlet-i fahime-i mütehabbe memurları hakkında kadih vukuu takdirinde mütecasiri beş günden beş maha kadar hapis ve elli kuruştan on beş altına kadar ceza-yı nakdi ahz ile mücâzat edilir.

Madde 25 - Efrad-ı nas hakkında kadih vuku bulursa mütecasiri iki günden iki aya kadar hapis veyahut otuz kuruştan beş altına kadar ceza-yı nakdi ahz olunur.

Madde 26 - Bir gazeteci taammüden ve bir su-i niyete mebnî kasden havadis-i kâzibe veyahut evrak ve senedât- ı musanna tab eder veya bu makule havadis ve evrakı diğer bir gazeteden naklen dere eyler ise bir aydan bir seneye kadar hapis veyahut on altından elli altına kadar ceza- yı nakdi ahziyle mücâzât edilir.

Madde 27 - On beşinci, on altıncı ve on yedinci ve yirmi birinci maddelerde beyan olunan cünhalarla müttehem olan gazeteciler hakkında muayyen olan cezaların ind-elicâb terk ile cânib-i hükümetten gazeteleri nihayet bir ay müddetle tatil ettirilir.

Madde 28 - Gazeteciler gazeteleri aleyhine mahkemece i'tâ olunan hüküm ve kararın i'tası tarihinden bir mâh müruruna kadar çıkaracakları nüshalardan birine dere etmeye mecbur olacaklardır. Ve bir gazete aleyhine i'tâ olunacak hüküm ve kararın masârif-i tab'iyyesi mahkûmün-aleyh tarafından tediye olunmak üzere sair bir veya birkaç gazeteye derci hükm olunabilecektir.

Madde 29 - İki sene zarfında işbu nizamname mucibince mahkemece aleyhine üç kere hüküm terettüb eden gazete veya varaka-i mürettebenin hükümet marifetiyle muvakkaten veya kat'iyyen tatil ettirilmesi caiz olacaktır.

Madde 30 - Bir gazete veya varaka-i mürettebenin mes'uliyetini haiz olan müdür veya dahibi bir kabahat ve cünha veya cinayetten dolayı hapis bulunduğu halde müddet- i hapis esnasında gazetesi diğer müdür-i muvakkat marifetiyle kemâ-fi'ssâbık tab ve neşr olunabilecek ise de müdür-i merhum işbu nizamnamede münderic olan şerait ve vezaiife tamamen tabi olacaktır.

Madde 31 - Gazetelerce bir cünha vukuunda kendilerini mutazarrın addedenler istid'a etmedikçe muhakemeye ibtidar olunamayacaktır. Fakat Saltanat-ı Seniyye ile Hanedan- ı şevket-unvan-ı hazret-i Padişahi'ye ve Hükümet-i Seniyye Vükela-yı Devlet-i Aliye'ye dokunur ve adab-ı umumiyeye, mahâsin-i ahlaka mugayyir sözler istimal olduğu takdirde canib-i hükümetten davaya teşebbüs olunacaktır. Ve edyan ve mezahib-i cariyeden birine hakaret olduğu halde bu makule hakaretin ait olduğu din ve mezhep memurları tarafından vukua gelecek istid'a üzerine ied-el-icab hükümet canibinden rü'yet-i dava ettirilecektir.

Madde 32 - Gazetelerce vuku bulan cünhalar tarih-i vukuundan itibaren altı ay mürur edip de hükümetçe veya efrad-ı nas tarafından dava olunmamış olur ise müddet-i mezkure inkızâsından soma bu misillü dava istimal caiz olmayacaktır.

Madde 33 - Gazetelerce vuku bulacak cünha ve cinayetlerin mükerrerleri hakkında gerek hükümet tarafından bilâ-muhakeme icra kılınacak ve gerek mahkemece hüküm olunacak mücazat ceza-yı muayyenin nihayet iki misline iblağ olunabilecektir.

Madde 34 - İşbu nizamnamenin on beşinci ve on altıncı ve on yedinci ve on dokuzuncu ve yirminci ve yirmi dördüncü maddelerinde beyan olunan cinayet ve cünhaların hîn-i vuku'unda Bab-ı Âli'de beş zattan mürekkeb tayin olunacak Meclis-i Ahkâm-ı Adliyeye de cezası hükm olunacak ve sair maddelerinde beyan kılman cünha ve kabahatler dahi Zabtiye Mahkemelerinde rü'yet ve hüküm kılınacaktır.

Madde 35 - İşbu nizamname muharrer tarihten itibaren düsturu amel tutulacaktır.